

FODOR JÓZSEF

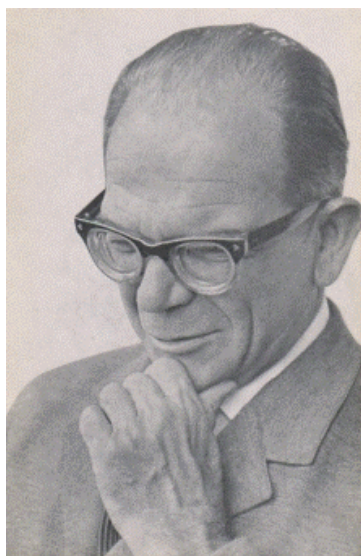
VÉGTELEN MENET

Isuasannat

murteval alli obodandis mag
nemel segitett enna? a kiny-
irok haland - 1973 II. 29

Jordan

BEVEZETŐ FODOR JÓZSEF (1898-1973) KÖLTÉSZETÉHEZ ÉS ÍRÓI MUNKÁSSÁGÁHOZ

„Mit hittem, mind másra szálljon
Ím, itt minden egy furcsa tömbben,
Ilyen sok volt, - még ha több nem -
Vegyék vissza mind, amim volt
Vegyék vissza íme tőlem
Mindent, ami birtokom volt -
Álomban és levegőben.”

(Testamentum)

1923 június 29-én „Az Est” c. lapban **Mikes Lajos** szerkesztő új költőt avat:

„**ÚJ MAGYAR KÖLTŐ:** (Fodor József versei).

Mikor lapunk tárca- és versrovatát megindítottuk, ígéretet tettünk, hogy a régi, bevált írói nevek szerepeltetése mellett gondunk lesz az új tehetségekre is.

Jól tudjuk, hogy irodalmunk fejlődésének legújabb korszaka igen gazdag ilyen tehetségekben. Vihar után erősebb az erdőn a virágillat, az ocsudó természet boldogan piheg fel. A háborúk és forradalmak által megtépett magyarság lelkének új és élő felpihegését legerőteljesebben a fiatal tehetségek hirdetik. Megszólaltatásuk tehát nem csupán az irodalmi folytonosság szolgálata, hanem több annál, nemzeti kötelesség és szükségszerűség.

Ezt a büszkén vállalt feladatot és kötelességet törlesztjük most, mikor egy új költő verseit bocsátjuk az olvasók elé. Azt hisszük, a törlesztés a legnemesebb aranyvalutában történik. A tehetség, melynek utat nyitunk, a legkincsebb magyar tehetségek egyikének ígérkezik. Az az alig huszonnégyéves fiatalember, nagyilondai és girolti Fodor József, aki most, a mi lapunkban jut először szóhoz, ősi székely erők lüktetését hozza az új irodalom vérkeringésébe. Fodor József székely menekült, akinek verseiben művészetté váltan él a hazai föld íze és lelke: a Hargita rőt erdőzúgása, az Olt ezüst bánata.

Erő, dús fantázia, fojtott hevű nagy szenvedély, a természeti képek ritka mélységű átélése jellemzik az új költő minden sorát. Csupa olyan tulajdonság, melyek egy csapásra lírikusaink első sorába emelik ezt a kezdő költőt. Versein mindenki észre fogja venni, hogy Ady-tanítvány, de a szó legnemesebb értelmében az. Nem üres utánzó, hanem lélek szerint való rokon, aki a nagy elődtől szinte családi vagyont örököl át.

Fodor József Ady-tanítvány, de új vonások gazdagsága teszi egyénivé. Valami sajátosság, barokk pompa és zsúfoltság jelentkezik benne, melynek ő az első magyar képviselője. Nem könnyű költő, egy-egy verse máris súlyos olvasmány, komplikált, de nagyszerű muzsika. Fogatkozásai kétségtelenül vannak, nem egy helyütt darabos és egyenetlen, egy-egy strófájára kiülnek a növésben levő fiatal szervezet sutaságai.

Azonban így is kincs, amit ad s mi büszkén és örömmel adjuk tovább, mint irodalmi akciónk egyik legszebb eredményét. Ez a kincs még csiszolódni fog, csiszolódnia is kell s boldogok vagyunk, hogy ennek főfeltételét, a közönséggel való érintkezést, mi tettük lehetővé az új magyar tehetség számára. Tárca- és versrovatunk napról-napra növekvő sikerét, a magyar irodalomnak lapjainkon át való reneszánszát mi sem hirdeti jobban, mint hogy a magyar kultúra tárházát máris olyan kivételes értékkel gyarapíthatjuk, mely legelőször a mi hasábjainkon lép a homályból a nyilvánosság éltető fényébe. Fodor Józsefet, akinek soha egyetlen sora nem jelent meg nyomtatásban, mi fedeztük fel s ezt a felfedezést és tárca- és versrovatunk eddig nagy sikerei közt is a legelső helyek egyikére iktatjuk.

És most hadd szóljanak magukért a Fodor József versei.” - Hét verse kíséretében **Tóth Árpád** mutatta be az új költőt a fenti sorokkal. - A nyitó vers a Mágus volt (A Lihegő erdőnek is a nyitó verse.)

Másnap már az Est-lapok segédszerkesztője volt az addig ismeretlen fiatal költő, s hirtelen bekerült a huszas évek irodalmi életének forgatagába:

Megjelent kötetei:

1927: megjelenik első verseskötete, a Lihegő erdő. (Athenaeum)

1931: Falevelekre írd. (magánkiadás)

1935: Utóhang. (magánkiadás)

1938: Összhang nélkül. (Athenaeum, IGE)

1940: Jelenések évei. (Almanach)

1922-1942 Összes versei. (Singer és Wolfner kiadása). Ajánlás: „Mikes Lajos szellemének”. Kézzel írott, eredeti előszó: „E kötetben, néhány versem kihagyásával, öt könyvem anyagát gyűjtöttem össze, néhány, még kötetben meg nem jelent írással megtoldva (39 vers, „Új versek”). A versekben, igen sok helyen szavakat, sorokat változtattam, ennél fogva írásaim végleges szövegére nézve ez a könyv irányadó.”

1942-44: versek mellett publicisztikai tevékenysége dominál, bátran küzd a fajelmélet hívei ellen. A ma antifasisztának nevezhető publicisztikai tevékenységéből az író később válogatást készített (52 írás), amelyet azonban haláláig nem tudott kiadatni („Toll és bot”, később „Magyarság iskolája” címmel). Sőt, ez a cikk-gyűjtemény máig kiadatlan. (2010).

1945: Mérlegen. (Új Idők irodalmi intézet). Versek 1942-45.

1947: Az ember és a hang. (Singer és Wolfner). Versek 1945-47.

1949: Boldog zendülés. (Athenaeum). Versek 1947-49.

1945-49: az Új Idők szerkesztője; a lapot végül is telefonon tiltották be. Ettől kezdve 1956 tavaszáig az író szilenciumra ítélik.

1950-55 össze: a „hallgatás évei” alatt íróasztalfiókjának ír verseket, amelyek majd 1958-ban látnak napvilágot; lefordít két Shakespeare darabot: „Tévedések vígjátéka” és „Sok hűhó semmiért”; továbbá ír két színművet, amelyek sem kiadásra, sem előadásra nem kerültek napjainkig (2010): „Zrinyi” (Történeti tragédia 5 felvonásban, történik 1664-ben), és „A végső szín” (tragikomédia Katona Józsefről 3 felvonásban, történik 1819-ben), továbbá lefordítja Dickens: Dombey és fia c. regényét. Az Idők útján-hoz csatolt és 1951-ben írt nagy költeménye „dialógusokban és kórusokban”, „A tékoai pásztor” is kiemelten ide kívánczik, (oratórium-szerűen előadható volna). Nyomtatásban csak ez az utóbbi jelent meg az Idők útján c. verskötet végén.

1957: Kossuth-díjat kap Szabó Lőrincsel, Németh Lászlóval, Heltai Jenővel egyidőben.

1957: „Jelenések évei”. Válogatott versek, 1922-1949. (Magvető) Vajda Endre 18 oldalas, a költő egész munkásságát értékelő „Bevezető”-jével.

1958: Idők útján. (Szépirodalmi). E verskötetben az 1950 óta írt versei szerepelnek.

1960: Országutak énekei. (Szépirodalmi). Versek 1958-59.

1961: A történelem sodrában. (Válogatott cikkeinek gyűjteménye, amelybe azonban az 1939-44 között írt antifasiszta publicisztikájának felvételét nem vállalták).

1962: Az emberség tanúja. (Szépirodalmi). Versek 1960-61.

1963: Szeretlen ünnep. Válogatott versek, 1923-1962. (Szépirodalmi)

1964: Emlékek a hőskorszakból. (Önéletleírásának I. kötete., Magvető, 1964)

1965: Magam nyomában (Szépirodalmi). Versek 1962-64.

1966: Énekek napközben. (Szépirodalmi). Versek 1964-65.

1968: Teremtő nyugtalanság. (Szépirodalmi). Versek 1965-67.

1969: Emberek és állomások. (Önéletleírásának II. kötete, Szépirodalmi, 1969)

1971: Nagy szelekben. (Szépirodalmi). Versek 1967-1970.

1972: Felkavart világ. (Szépirodalmi). Két önéletleírásának és irodalmi visszaemlékezéseinek összevont és átdolgozott kötete, 1972 (Ennek szövegét tekintette véglegesnek).

1973: Végtelen menet. (Szépirodalmi). Versek 1970-72.

1974: Egy Plánta énekei és más versek. (Szépirodalmi). (Az utolsó verseskötet, amelynek a költő már csak a korrektúráját láthatta.)

1975: Egy költészet története. (Lírai számadás prózában saját költészetéről). Kéziratban maradt fent a költő halála után, özvegye rendezte sajtó alá.)

Két szűkebb válogatás jelent meg még Antal Gábor gondozásában az író halála után:

1978: Tarts még, ragyogás. (Szépirodalmi).

1985: Élet jóízai. (Szépirodalmi).

Antal Gábor irodalomtörténész 1976-ban az Arcok és vallomások c. sorozatban könyvet írt Fodor József életútjáról „Fodor József alkotásai és vallomásai tükrében” címmel. (337 oldal). Szépirodalmi Könyvkiadó.

Életrajzi adatok

Fodor József 1898 ápr. 22-én született Nagyilondán (Erdély, Szolnok-Doboka vármegye). Édesanyja Betzkay Polyxena, apja girolti Fodor Lőrinc.

Háromszor nősült. (Mayer Ilus, Donáth Klára, élete utolsó tizenkét évében Sikó Zsuzsa). Évekig segítő barátnője: Moiret Margit. Gyermeke soha nem volt.

1973 október 7-én halt meg Budapesten, az Orsz. Kardiológiai Intézetben.

A Farkasréti temetőben nyugszik. Sírhelye 7/2 - 1 - 21/22. Síremléke (az író bronz mell-szobra) Marton István szobrászművész alkotása. A szobor hátoldalán egy versidézet: „Minden indulat csak átok / Ha nem láttok, újra láttok, / S útlan - még élő - szívemhez, / Meglátjátok majd, ha nem lesz.” („Utánam”, F. J.)

LÁTOMÁSOK KÖNYVE,
a jelené és a múltaké,
annak emlékére, ami feledhetetlenségével
bennem kísért azóta is, hogy egykor sebesülten,
félíg önkívületben, ÉLVE JÁRTAM MEG A HALÁLT.

Múltjaim útja, sok-sok szövevénye,
 Megélt évek, megélt történelem -
 Hogy mozdultok fel, csak loppal is érve,

Lám, minden itt, mi volt, akarva, nem -
 Mint hógomolynak útja-riadalma
 Kezdetben játszin, majd félelmesen,

S mentében gyűl, többet s többel sodorva:
 Így nő, mit kezdtem, elágaskodik,
 Mind több s több tárgyat felölelve sorra,

Terjed, mint hó - tömbig, víz - folyamig,
 Mint óriás melléből ontja hegy s lét,
 Hogy kifejezze, mi ott bent lakik.

Így élte még ki lelkem régi kedvét,
 Mi bánat, gond, dac meggyűlt benne rég,
 Követve év, tárgy maga-szabta rendjét,

Mint itt együtt van, és mi jönne még,
 Ifjúság, régmúlt kedv, bú, szenvedés, baj,
 Világ dolgai kint - s mi bennem ég.

S nem életrajzként (hely s idő kevés, jaj) -
 Sem prédikáció, téríteni szánt,
 De vallomás szóm, száz-rím-piperés raj,

Pár szál életemből vázlat gyanánt,
 Átfutván itt és ott vad hevenyében,
 Mint hajlok még nem volt utak iránt;

Hosszú út volt eddig - és alig éltem.
 S átgondolva: minden oly egyszerű,
 Hol volt, hol nem volt, ahogy a mesében.

Hát, ki voltam, legyek, utótra hű,
 Hű magamhoz; tedd, szív, csak mint csináltad -
 S mondják majd, így s úgy volt, „példaszerű”.

De bármik voltunk: terv volt, kusza vázlat.
 Mint kezdtem - terv: s terv volt csak életem,
 Álom-láz kint s bennem, szeszély, varázslat;

Mit vallok: legalább egész legyen, -
 S ha mint képzeltem, nem tettem meg, érzem,
 Hajdani voltom vallom még, hiszem;

S ha félig éltem, úgy valljak egészen,
 S kinél minden már a végsőkre megy,
 Egyet valljak még, mint valaha régen,

Hogy minden írás célja, vége egy -
Hogy megtanítsa, mint légy ember: ember,
Mert embernek lenni nagy, csuda kegy,
És nagy dolog, hogy itt vagy, (s tán ez egyszer)
S együtt veled, hű társad a csudákban,
És állnod kell, ha itt vagy, nem menekszel;
Vedd részed a dolgokban, küzdve, bátran!
Nagy valami az élet s az, hogy itt vagy,
Hogy Itt teszel, hatsz, e sürgő világban,
Óh nagy dolog, az érthetetlenig nagy;
Egészben el sem képzelhetve szebben,
S minden lehetsz, amíg sorsod s a hit hagy;
S nagy, hogy vagyunk - hogy épen és erőben
Tenni, hatni, s mi vagy, nem elvetélni -
Óh, s mi lehetsz mind, szíved beledöbben!
Nagy az élet, csak tudd méltóan élni,
Megrendítő, mind mi lehetsz - s mi roppant
Példák előtted! S mind el lehet érni, -
Csak egynek élj: a példát, halhatatlant
Elérni - s akár túlrepülni is merd,
De nagy célt vallj s vígy, lealkudhatatlant:
Egy lépéssel továbbvinni az embert.
Csak ez a tett, mit tenni érdemes volt,
Csak ez a mű, mely méltó, hogy elismerd,
A többi semmi, s mint már született: holt,
Vagy kár és bűn. Mert írni felelősség,
S ha nem segítsz már, az embert ne rombold.
S mit mint „irodalom” űznek a dőrék,
Betűnyámmogás sokszor és szemét,
Miben sem használ, mit sem visz előrébb,
Csak bitorolja az írás nevét.
Nagy dolgok járnak, súlyosul az élet,
Állj posztton, költő és emberiség:
Ezért e sok szó, ide-oda révedt
Sok tárgyból szövött furcsa szövedék.
Hol kezdtem: gyors, bolond láng, csuda-véglet,
S hol végzem: töredék, óh töredék.

2

Óh idők és terek roppant homálya,
Tájaknak tágja a végtelenig,
Óh messzik, hogy nincs szem, amely bejárja,

Táv s új táv még, mely sohse szűnhetik,
Száz hegy, völgy, zúg s még láb-nem-hágta bérc fenn
Hó-csúccsal, mint villám ha jelenik;

Ti magasan lakók s ti ott a mélyben,
S hová érsz s mit gondolsz, új s új határ
Kél, forr, gomolyg s nincs vég, bármедdig érjen,

S ésszel, szemmel nincs mód követni már;
Száz tájban, képben, színben és alakban
Te itt mind, hol elménk bódulva jár,

Te rettentő, szóval megfoghatatlan,
S hol nincs anyag, merev, folyó, szilárd,
Holt kőben világrobbantó pokol van,

S mint itt e Minden, nem ismer határt:
Egy világnyin-vén tágranyílt világban
Úgy bámulok, mint ki itt sohse járt -

S nézek mindent még, mint ki sohse láttam.

3

Óh meleg élet, lég, vizek csudái,
Magát már nem bíró önkívület,
Hogy önmagának már kezd szinte fájni,

Vak fény, öröm-jaj, józan örület -
Te, kit ha vágy kísért, hogy szóba fogjam,
Kedvem hűl, hogy hangom mily suta lett

S nyelvem gőgje; s ha még ámulni mód van
S képesség bennem: ezerszeresen
Betölthetetlen, jóllakathatatlan

Csodám vagy! Mert nem fut perc percre sem,
Hogy ne bámuljalak, értetlenül,
Fel-felrázva magam, hogy teljesen

Lássalak s értselek kívül-belül,
Száz pontból hatva s újból még, beléd, -
Ki közelíthetetlen állsz, egyedül.

Titok te! Ki is vagy, mi vagy, te lét?
Feszítem, hogy jobban lászon szemem,
Hogy száz mivoltod teljes örömet

Érezzem (s örökké reménytelen):
Ámulatos, döbbenetes, hazárd
Formák játékát, új s új végtelen

Leleményed, mely nem ismer határt.
És ejtem s újból emelem a szót:
Óh mily verembe ejtesz még, csalárd,

Mily csuda ez mind, nem is álmodott,
Mik jönnek még, mikkel lepsz újra meg,
Hol kezdődik az álom, s hol valód?

Szókon túl, - már e túlsoktól beteg -
Kérdelem: még rejtett titkod merre visz?
Mik várnak még, mily ismeretlenek -

S nézlek, s szemem már magának se hisz.
Semmik hozzád versek, fantáziák,
Semmi még legszebben képzelve is.

Óh meleg élet, lég, vizek, csudák,
Még itt vagyok, még nyel mohó szemem,
Hazám, e képtelen talány-világ,

S még titkát - és magamat - keresem,
Emennek titkát, s aki még vagyok:
S ha nem leszek már, nagyobb csuda sem

Lesz, mint mi van! De míg ámulhatok,
Hadd bámulom még, lét, rejtélyedet -
Mint, gyermekként még, tág és meghatott
Szemem ámult csak - s mit sem érthetett.

4

Óh tettek és művek sokfélesége!
Mily tehetséges az ember! Ne hadd
Ezt sem, aközt, mi számadásra véve,

Köszöntvén mind, mi fönn s az ég alatt -
Bámulatos nyüzsgés! Erőnek, észnek
Nagy versengése, üdv és hódolat!

Mind, mi szóban még jelezve se fér meg,
Embertől tovább-teremtett világ,
Élet, hol nyoma sincs a törpeségnek:

Csak azt mondd, vers, most, mi mind többre hág
(Mást mondj meg máshol, mert van más is - s ember -
De mire szóm feszül most: a csudák).

S mint duzzad belsőm, szívem hevesen ver,
Ha látom az eredményt - s egyre még
Újat - s meddig, az ész gondolni sem mer -

Óh büszke vagyok rád, emberiség,
És arra, hogy e fajhoz tartozom,
Óh milyen gazdag és sokféleség

S hány kéz, fej, tér, tett és hős buzgalom -
(Jó s rossz egyensúlya s a jó: elől!
Az *emberi* ember főbb hatalom!)

Óh harc, melyben nem az győz, ki csak öl,
S én büszke lehetnék kis részt talán,
A szent haladásra esküdve föl -
S tán itt állunk egy nagy kor hajnalán,
Légy szóm zászló: szóm, mely embert köszönt,
Munkájában az embert zengve szám,
Bámulva tett-, mű-, tarka színözönt,
Boldogan e tengerben - mint egyik -
Hullámából kiemelkedve fönt
És hangoztatva, mint tud új varázst,
Kiált: Ember, még új s új tettekig
Meríts (parányból nagy) új biztatást!

5

Óh vágatás expresszen, autókon,
Míg sivítva elcsap, őrzöng a szél
Nyomukban: alkalom, hadd szóba fognom -
Mint táv s táv nő, fut, majd hanyatt alél,
És mérhetetleneken átrohanva
Csattog az út, dörög gumi s acél
És szikrázik - mint mindent egy rohamra
Bevenni lendült részeg óriás -
Óh volt ballagások, ón-nyomta, bamba,
Már más a szív, vérünk üteme más,
Idegeink gyötri, mi lassú immár,
Nincsen megállj: ragad a rohanás!
Volt falusi léptem már szárnyakon jár,
Az is kevés: ész, fogj, tarts, szellemem!
Óh új, vad szabadság, ezer kinyílt zár,
A hullás vár csak, vagy a végtelen.
A földön dörgés, roppant robogás,
És fönn az égben zeng minden elem.
Belsőmben láz-kór, mint új méreg, ás,
Óh hatalom-nyert új láz: gyorsaság!
Lépjek veled én is, szép riadás!
Éljelek, mint enyéme, óh csudák!
Légszántó gépek, expresszvonatok,
Tarts szorosán, láb, ott, hol a Világ!
Roppant pályák, légűri korszakok,
Hol képzelet szánt, ember menni mer,
Égben, földön, vizeken hordjatok;

Mert kevés a létből már, mennyi van,
S a sebességgel szárny nő még, ezer, -
Rohanj a léttel versenyt, új iram!
S a verseny kit dicsér, s ki lesz, ki nyer?
Ki a t ö b b emberért lobog, rohan!

6

A Mindenség nagy házában, a Rendben,
E kisebb házban: mindenekelőtt
Hadd köszöntöm az építőket itten,
A sok mestert, száz terhet emelőt,
Kik építettek mindent, ahol éltem,
Védve a bajban oltalom-lelőt:
Ím vedd hálám, kegyedből megkímélten,
Ki vihartól, vadtól nem bántva itt
Membújhattam a fagyban és a télben,
Köszöntelek, mester és társaid,
Ti építők mind, drága építők mind,
Valóra váltva múlt nagy álmait -
Kik nem kímélve munkát, szenvedést, kint,
Városokat raktak a vak sivárban
S vasutat, mely távot köt, életet hint:
Óh dicsőség nekik mind, mind, ahány van,
Kik vállukon emelték az időt,
Építők a múltban s az azutánban -
Hogy az űr-repülés nagy kora jött,
(Meddig ha áldott képzelet repült még,
A nyelvek előtt, e világ előtt,
Túl, túl az első eszmélésen is rég!)
Köszöntöm a hős kart, dús ést, s a Mestert,
Kik messze túl azon, mi pusztá szükség,
Csudákat szültek, s mit szem hinni sem mert,
Legyőzve tér s elem ős nyűgjeit,
Megúnt rögén túl emelték az Embert -
S reánk a dolgok új világa nyit;
Egy magasabb emberség kora jön majd,
Cáfolva azt, mitől csüggedt a hit:
Hogy hiába túrtunk száz szenvedést, bajt -
(S még mennyi itt a rossz! Ám ők is itt még,
Az építők! Óh köszönts a derék rajt!)

Egy kanyarból a másikba kering, lép
Az út: gépek hőskora, szép csodák! -
De megleli egymást a szellem és gép,
Hős-vad-szépből majd szellemibbe vág
a Nagy Menet: melyben nincs - s ne legyen - vég.
- Az építők itt: épül a világ!

7

Óh társak, kik vagytok velünk a földön,
Ti közeliak és távoliak,
S legközelebb: testem, te furcsa börtön,
Kitől én én vagyok, tér, arc, alak,
S nincs senkim, ki, mint te, így közelim van,
Hogy meg kell halnom, hogy elhagyjalak -
S ki vagy te, és én ki vagyok magamban,
S ki ez, ki kérdi? Te, ő - én vagyok;
S a többi még, ki itt, együtt velem van,
Sok kedves, meghitt, megszokott dolog -
Ti, kik ápoltok és segítetek engem,
Ruhám te, mit magamra burkolok,
S ki véd, pihentet fagyban és melegben,
S ki tart, a többi, ezt ápolva itt,
Ki él velem, egymást nem értve itten
S nem ismer el, mint külön valakit,
Dolgozva egymásért: te, hű anyag, hit,
Rejtély bennem, mi mozgat, alakít,
Táplálék, föld, lég és minden, ki tart itt:
Hadd mondjam itt nektek, hogy köszönöm,
Hogy megtettetek mindent, kis fű-sarjig,
Hogy élhessek, élhessünk (míg közöm
Van mindehhez); s együtt megtéve, mindent,
Ennek s annak: köszönöm még külön, -
Mert jó volt itt, e drága föld terén,
Hogy itt éltem, hálámnak könnye mos,
Szép volt minden: Csak az ember, szegény -
Az ember nem; minden csodálatos
Volt, minden: csak az ember nyomorult,
Ki a saját boldogságán tapos,
Formál a létből jajt, rettenetet,
S kin múlt - óh elfajzott, megháborult -
Hogy a földön mennyi még nem lehetett.

Ilonda, tegnap! Istenem, be rég múlt!
 Ott kezdődött számomra a kaland, -
 Pár szót még róla. Házunk tája szétdőlt,
 És messze tőlem minden, elrohant.
 (Mint valami álmokép, úgy van itten,
 Mint valami álmokép itt alant.)

Kiket gyűlöltem és kiket szerettem,
 Elmerültek sorban a föld alatt -
 S még virág int felém-nyúlt kezeikben,
 Vagy markukban a görcs még, indulat;
 Óh tart, míg bírja, a komor gyűlölség,
 S ha tudnák, az utolsó perc maradt -

Az emberek egymást akkor is ölnék,
 Ölnék a végső percig, szüntükig,
 (Jaj, annyi vak gyarlóság hogy gyötör még!)

De hogy mehetnék vissza mindenig?
 Az öröm tűnt s maradt a fájdalom:
 Gyermeké, kinek anyját temetik;

Kertünk végében ott a sírhalom.
 Alig cipeltek onnan el haza,
 Nem értettem: ő lenn, s én itthagynom,
 Ő itt marad - s nem látom már soha.
 Gondoltam: kiásom majd, s elviszem, -
 S akkor lett az életem rém, csuda,

Hogy, mi jót látok is, már nem hiszem.
 Valaki itt volt, ki mindenem, itt -
 És mintha nem lett volna sohasem,

S meg kell nyugodni, semmi sem segít!
 Mi marad, egy sírdomb utána még -
 Mint nagy tenger, ha elcsendesedik,

Marad egy elpattanó buborék.
 (Mint uzsorás a kölcsön-pénz után
 - Az életnek lerótt kölcsön a Vég -,
 Jön a halál s könnyöre kit se szán.)
 Ráeszméltem, korán eszméltem én
 Az életre, hogy elvitte anyám,

S korán szakadt rám száz gond s annyi rém.
 Három testvérem volt, tőlem külön -
 (Hogy túl ne tengjek, vág a gond belém,
 Érzem, kiszabva, mérve itt köröm,
 S roppant a tárgykör, mit mondani kell):
 Évek még jövő rendjét áttöröm,

És van, mit kérdejek, s belsőm nem felel -
 Kérdek az ősi, mély, mély tudatig,
 De ki mit tudhat, nem mondhatja el,
 Mitől belsőm nyög és nem nyughatik,
 S mint kezdettől, titok fog itt, titok,
 Mint elsőben volt, a végső napig -
 S nem sokkal több még, mit megnyithatok.
 Nem mondhatom, bár mindent vallanék,
 Elmondatlan marad már sok dolog.
 A kisdíák-kor is, mi volna még,
 Torda, hol kezdtem, első verseim,
 A drága, régi Aranyos-vidék.
 Tallózok messze, múltak mezein;
 Szemem szűkítem, jobban látni át
 Idők ködjén, múlt messzeségein, -
 Fénykép tekint rám, egy komoly diák.
 Kilencszáztíz-tizenegy: olvasom -
 Második gimnazista. Hány világ
 Választ el, hány reményem, tavaszom,
 Tőled, ki itt vagy - s voltam. Miken is
 Jöttél át eddig, Te: én - kis rokon,
 Óh én, ki voltam, s ismerlek, nem is.
 Ha ki ott állsz: átszólhatnék: - mi vár! -
 Ki mit sem tudsz még jövődről, e kis
 Körben ott. (Tán nem is lennék ma már,
 Ha *akkor* szólhatok!) - Maradj csak ott,
 Vagy menj, mint ki tőlem nem függve jár,
 Korán-komoly, jó arcodba fagyott;
 S mintha nem találkoztunk volna tán
 Azon a képen, mely néz rám amott,
 S tán másképp visz utam. - S te, mint apám,
 Kedves, rátarti, „osztályfőnöki”!
 Ki az inverziót jól tudta: lám,
 Jó szavaid most innen köszöni,
 (Dicsérvén a helyes szót meglelőt)
 A - még új s új titkát megfejtani -
 Szót-kergető, mint annyi év előtt.

9

Sok ámulás közt - még mennyi adósság -
 Szólj arról itt, ki adta életed
 Elsőbben is. Óh türelem s a jóság!

Hogy ég, föld, élet számadásra vet,
Vedd őt, elsőjét minden asszonyoknak
Azok közt, kit idéz a szeretet:

Élet-adód! - S kik karba fogtak, óvtak,
Kikről meghatva szólhatsz itt csupán;
És őt, kivel sorsaink kapcsolódtak

Elsőbb (elvitt útam majd azután):
Kihez első verseim írva, kezdtem,
S révén karolt fel jó Mikes apám -

S nem volt, ki úgy megértsen, asszony, egy sem,
Ha rá gondolok - én boldogtalan -
És nyögök, múltamtól még annyi sebben -

S még sírját se láttam - (óh messzi van),
Nyomorult zúrban tengtem oly sokáig
S baj volt köröttem, csak bizonytalan;

S a lét suhant, egy év miként a másik,
S már maga is mint álom lett - s a sok
Év s év bozótjából a sír se látszik,

S száz átrohant halál közt még nyomok
Se őrzik tán: de itt vagy - élve - bennem -
Ilus, - és hűn őrizlek, míg vagyok.

S ha lélek és mű őrző kapocs itten,
Ki elindított - (és, ha él, ha hat
E név): - Te és Mikes tették, ti ketten.

De dúl időnk, nyoma ha fennmarad
E forrongó s izgalmas mai bolynak,
S mindenhol csak az enyészet arat

S minden fölött a dolgok összefolynak,
(Érthetetlen, nagy játék a világ) -
S mi felnyúlik mélyén e siralomnak

S túlél ezer víg s bús komédiát:
Az, amit írsz; több van egy röpke rímbe -
S világok omlásán játszva fut át, -

(Mint szikra égő háztetőn túl ing fenn,
S mi ottan ég, a szikra-láng örök,
Rég-por-szüelője fölött ragyog itten -

Legszebb csoda, mit szül e földi rög!)
Örökké él az, ki a versben él:
„Első múzsám”: élsz így korok fölött,

S jeletlen is: szebb minden többinél! -
S te többi, ki köszöntve felsuhan,
(Gazdag múlt! S azé nem, ki élni fél) -

S ne bámulj (ki kintről nézed, mi van),
Ha hála tölt megint s halk áhitat,
Mint újra *társat* köszönt itt szavam,
Tündéreként hozván áldott napokat -
S míg búcsút itt, ott hálát rebegek,
S újrakezdvén se lennék boldogabb.
Köszönet mindenért! S ti, többiek:
Hány jómmal találkoztam! Óh, bizony
Jobbak mindig, mint én! Jó kezetek,
Szépségeitek, a vágy, a drága szomj -
Mondjam? Áldott, dús élmény voltatok,
Fél-játék, fél-harc s mindig izgalom;
Simító szemetek, hús karotok,
Mellettek meleg halmai, csudák,
Mondhatatlan, kedves ámulatok -
Nehéz létünkért mit ad a világ
Cserébe, ti vagytok: ti, s mind, amit
Nyújt e játékos, gyermeteg s galád
Élet, legtündéribb valakik itt -
Száz arcú, rossz s jó, szörnyű s újra szép,
Mint ráznak szép s bolond viharaid,
Vagy állván megfoghatlan csudaképp,
Pillanatonként halk s bösz-ingerű,
Kiszámíthatlan mindenféleképp -
Bonyolult s nyílt, kusza s oly egyszerű,
Mint a jóság. S még hadd mondok neked,
Visszanézve: ember szülője, hű
Gyámol: jó társ voltál, szerettelek,
S én méltatlan, magam alázva most
Akár porig leesve térdelek
Bocsánatért. Oly jóra hajlamos
Szívem ma, hogy boldog, ha valaki
E percben itt akárha rátapos -
S mert rossz voltam - mind, mind, volt társai
Életemnek: nézzétek el nekem;
Mást nem tehetvén, oly jó vallani,
Jó szívetek, tudom, mindent megért,
Ahogy ma e papírra itt vetem:
Mint ama nap - fejem bocsánatért -
Majd Isten tenyerébe temetem.

Rólatok is napok, mik nyomtalan
Tüntetek a semmibe, rólatok
Is szóljon még emlékező szavam,

Kik tág kegyel bő módot adtatok
Az alkotásra: míg perc s perc repül,
Meddő napok ti, megbocsássatok;

Hogy hagytalak, mint ki álomban ül,
Mint ki dermedten ül vagy részegen,
Míg elprédáltalak itt tétlenül.

Mert hány napom: annyi csak életem -
S hanyagságom egyben bosszútok is,
Játszottam a napokkal: s hirtelen

- Mint hazard játékos, könnyed, hamis -
Riadtam fel majd: e szorosra zárt
Létezésben ez itt mind hova visz?

Tétlen nap csak álpihenés, csalárd:
A jövő semmit eggyel többíted,
Élvén előre-iktatott halált -

Mert törvényt elkerülni nem lehet,
- Javadra - hagyd hát a semmittevést!
Az alkotásra szánd hát életed

S ne engedj közben ál-halálnyi rést;
Tettekre vannak a napok, idők -
Végzett munkád se kérjen pihenést,

Sőt, hozd előre a majd eljövőt,
Haszonnal tégy, mint okos uzsorás -
Éld itt föl halál utáni időd;

Mint gyors vezér (míg azt leköti más)
Az ellenség várába bevonul
S henye harc jön, késett sopánkodás;

Légy, mint ki a halál kárán tanul,
Megnyújtva duplán még-ittlétedet:
Lét fia légy, önzön-ártatlanul.

S mint surranva, kondulva int, siet,
Ne hagyd az órát futni nyomtalan:
Hány szép órád, napod már odalett!

Bocsáss meg hát, el nem mondott szavam,
Bocsássatok, meg nem tett tetteim,
Ilyenre még bocsánat hogyha van,

Rím-alkalmak, mikhez nem jött a rím,
Mik használatlan elkallóztatok,
Mintha volnának más életeim,

Amiket majd még ezután kapok:
De itt van mind! Egy-egy gyors villanás,
Évekre év, holnapok és napok -
És fut, és már nem jön utána más,
Tűnt lehető, nem élve - haltatok!
Ha ülök és rámjön a hallgatás,
Már bűnösen s rettegve hallgatok.

11

Óh verseink anyja, nyelv és beszéd, te,
Kinek hatalmán kelt szónk hirtelen -
Hogy is mennék tovább, kinek a léte
Létem, hogy ne repülne itt velem
Dicséreted! Óh nyelv, kitől az úrben
Megzendült a sötét és éktelen,
Hallgató lét: köszönt szám lelkesülten!
Óh nyelv, te legszentebbünk, ami van,
Kinek dicsősége elsőnek ült fenn,
Főkapcsunk az ember dolgaiban -
S ki elsőnek zengtél álmot, szerelmet,
Köszöntelek innen százszorosan;
Fogadd legszebb szóm, ami üdvözölhet,
S ki érdemelne nagy szót, ha te nem,
Eszköz, mely mi nagy, jó, szívünkbe ültet
S új s új hajtást még gyökereiben,
S még újabbat: s ez bokrosodva itt tán,
Új sarjja fűzi az emberi nem,
Életként: csak állok, mint virradatján
A lét, s az egyetlen szót kutatom,
Mely méltó rád és rám: én hű tanítvány;
Tudás és eszmék anyja, fő vagy, on,
Örökségünk, mely hangoddal kiröppent,
Hogy nap se volt, csak boldog borzalom -
Mely mindent várt, megoldót, lehetetlent,
Melyre, óh nyelv, megadtad a jelet,
Szót, mely itt kezdést jelentett, a mindent;
Éj volt s te szóltál - s megreggeledett.
Éj ült a hullámokon hangtalan,
Említsünk hát itt mindenekfelett!
Kezdetben voltál te - s lett mind -, mi van,
Dicséreted önmagáért beszél,
Szó rá: mint tengerben csöpp, nyomtalan, -
Rajtad át zeng kedv, s bú, míg ember él!

Menj, furcsa vers: mi vagy, én sem tudom, mi,
Tánc, össze-vissza, komor és vidám,
Hogy próbáltam jót, rosszat összevonni,

S csak úgy általában, szóljon a szám,
Látszatra átélvén halált, vigalmat,
Múltat s jövőt karolt próféciam;

S a jelenről is szóltam, mely ma forgat
S amelyben, bármi jön e föld terén -
Mit óvj, kérlek: emberséged, nyugalmad,

Mert legtöbb e kettő, ezt vallom én;
Mint szikla légy tartásban, becsületben,
De tudd: az ember esendő szegény.

Ezt mondom még, míg gyúlik már szivemben
Sok csípős íz, s mint ki útnak, pakol,
Nézd meg ezt-azt, vagy oszlasd a szelekben,

Mert utas az ember s csak bújdokol
A földön: s mind több dolgot hagy el itt-ott
S mindig könnyít terhén még valahol:

Mint versemből szállt, mi szót szaporított,
Rebbent a gyűlő ősz szeleivel,
Hogy, mi legfontosabb, leljen csak így szót,

Mint ki roppant bírák előtt felel,
S komor kérdésekre magam előtt is
Számolva: versemben ezt mondom el;

Sok furdaló dolgot, keserves és kis
Gondot s talán különös véleményt,
Mely, ha nem kell soknak, elmondva mégis -

Mint ki úgy szól már, végleg magaként,
Számolva sok mindennel s önmagával,
Megvillantva sötétet és a fényt,

Ritkán vallva, ritkán, mit a világ vall,
Nem zordulván mégsem ilyen külön,
Sőt, mást segítve, edzve a magánnyal -

Így mondtam el sokat, mi versbe jön,
Az életet - s társát (mely közel állt,
S így halni s élni mégis: új öröm).

Így mondtam el, mi itt utat talált
S mit megéltem, szövéen, vers, rímeid
(És mennyit él meg a költő kívált):

Mert úgy becsüljük mind, mi kedves itt,
Ha elképzeljük mellé a halált.

*„O Wedding-Guest! this soul hath been
Alone on a wide, wide sea:
So lonely ‘twas, that God Himself
Scarce seemed there to be.”*

*(The Rime of the Ancient Mariner:
S. T. Coleridge.)*

S mi most jön itt: nagy fényre nagy sötétség,
Látszat-élő, s -halott kívül, belül,
De nem holt, nem is élő, pedig él még:

S ki már emlék nyugodt ködében ül,
Múltját irván: Mert ezt nem is én írtam,
De az, kit még látása fog körül -

Ama látás s álom: mert mind, mi volt, van:
Kórházi ágyon roncs, ki él s nem él,
Láztól belül, s mit lát, attól iszonyban,

S összekavarva mindent nyög, beszél -
S ez felkísértve szavakban s a helyben,
Tollamban kort itt és embert cserél!

Hisz oly közel még, hogy én is lehettem,
Ott meghaltam akkor s lám, itt beszélek,
Mintha ő volnék, szólna itt helyettem -

S már mindegy: egy a tartalom, a lélek,
Mi így szól, ottani önkívületből -
S ha holt vagyok is ott, látok és élek,

S mi van: arra ugyancsak zeng szavam, dől,
Mert mindent látok, hallok ott s tudok még,
Látszatra holt, végleg nem haltam ettől.

Csuda ez! ilyen nincs - mondod. De én se volnék,
Ha csuda nincs, s te sem volnál. - Ott, élve-holtan
(Ha múlt bajomból nem túloz az emlék),

Úgy mondtam sok mindent - szókkal ha toldtam -
Életet és halált (s idézve halld csak),
Ki egyben mindkettő vendége voltam.

Mert lét s nemlét közt kis rés van csak útnak,
S a kettő közt függsz álomszötte szálon,
Halsz nap-nap, fel-felköltöttje a napnak,

S hol vagy innen - s hol túl a nagy határon?
Az álom árnyképe annak, mi van csak,
S a valóság: csak álomban az álom.

Hogy mondjam el, mi - s újra - mondhatatlan,
S érezzem vissza, mi egyszeri, volt, -
Hogy értessem meg, mi volt akkor, ottan?

(S ki mondja? Én, ő?) Minden összefolyt
Ama ágyon, seblázban, szédületben;
Nővérek súgták: - Hagyd, már vége, holt!

S meg hallottam, amint lassan süllyedtem,
(Hová, meddig?) - majd fény dőlt, zaj riadt
S ébredtem, mint ki gyors ütésre retten

Nagy, nagy csendből: Éltem - s a csend szaladt,
S nem volt jó mindjárt tudni azt, hogy élek,
Lét s nemlét közt még függő harc alatt,

Két szélén a halál s lét küszöbének,
Itt is, ott is, hánykódva ama ágyon,
Szabadságában tán csak percnyi létnek -

Szabadságban, milyen nincs a világon,
Mindentől-szünetben, hol vita nincs, kény,
S mondhatsz mindent (hogy ki nem él is, áldjon):

- S köd közt - úgy tűnt, azért vagyok ma itt én,
Hogy átéljem mindezt s használjak egyben,
S másként, nem mint a rossz eszköze küzdvén -

Külön (szabadság-)harcot víva itten,
Míg el nem mondok mindent, perc se hagyjon,
Hogy intés, példa legyen a fejekben -

S hogy - *mint kit közel vég tudata tart, nyom,*
Mit mond utólszor (mint minden lezárul)
S mi örököül, jobbaknak, itt maradjon:

Tenni, hatni - s nem, mint ki vak tunyán hull,
De példaként, nem meddő küzdelemben: -
(S ezt én mondom még, ne vegyék hibául,

Mi jön, idézet mind, nem enyhítettem)
S kérdik tán: - Ez hogy tudott szólni, mint *holt*?
De vak mélyből most szállt önkívületben,

Némán nyúlt el, majd már ocsúdva itt volt,
- Bizonyítom, mint egy s élő tanúság -
És szeme nyílt s maga-se-tudva így szólt:

(Jövők, múltunk ilyenek mintha tudnák
E mély, világon túli öntudatban -
S a szólalót, mondhatott bármi furcsát,

Így volt méltó idéznem, hű szavakban;
S mit nem mondhatott ott, még ama percben,
Mint vele társ-egy, azt is odaraktam) -

A véghetetlen és jelezhetetlen
 (De ezt földi fogalmak nem fedik
 S nem érti meg, ki itt, e földi testben,
 Szó erre tompa, élő nyelve híg)
 Birodalomból - óh kínja a nyelvnek! -
 Idő-homályból most-tűnt percekig
 Mit vegyek ki, sok nyelven-túli jelnek
 Ködéből sebtén mi élembe tárul,
 Mint nagy meglepetés percén a gyermek
 Előtt a rejtő függöny ha aláhull?
 S hirtelen itt s oly elseprő tömegben,
 Hogy légzésem szűnik, szemem elámul,
 Mint lázban, látomásos örületben,
 - Óh zárt világaink vad-messzi kincse -
 Annak, ki ember, mint még tovalebben,
 Hol, ki leírni bírja vagy segítne?
 Költő - egy, élve járt világokon túl,
 De holtan - s még megírná, mit lát: egy se.
 Mint háború jön, hét világ megindul,
 Elképzelem, mi volt, mindent, s együtt mind,
 Mióta ember van s könny hull, s mi kín dúl -
 Mint kit kijelöltek, megélni itt mint
 Új Emberfiát - látni, tární mindent!
 (Mert nem nézhetne *élve* annyi bajt, kint,
 Mi itt van a földön, még ha egy istent
 Változtatsz is emberré!) - Árva szóm még,
 Ki nyújt sz vigaszt, s bűnt megmutatva rettent -
 S próbálom még, mielőtt eloszolnék,
 Küzdök tán utolsó lehelletemben -
 S ha létünkön Sors ez, és nincs segítség:
 Hogy nem hallgattam, nyugtasson meg engem.

Mintha magamnak írnám, mintha nem
 Volnék halott, még itten járva nemrég,
 S nagy csuda adja megrögzítenem:
 Legyen tanú e röpke jegyzetem még
 Arról, mi voltam, kis jóm, sok hibám,
 Hogy mind már jóvátehetetlen emlék.

Mert élünk rosszul, gonoszul, bután,
Vad harc dúl itt, gyilok és végtelen per,
És kapkodás hiú álmok után,
Mintha örökké élne itt az ember;
Múltja vak zűr és a ma ronda rém.
Jövőbe nézve gond és gyötreme ver,
Mert mindenén kívül átnézek én,
Mi volt s mi voltam, az egész világon,
Mások dolgán s magam történetén,
Hogy innen már, mint visszanézve, látom,
A léten túl, talányos közben itt
Megrögzítve, túl minden földi gáton,
S mi eddig-ért utamon félve vitt,
Magam kitárva s inteni, ki itt van,
Magam s egy kissé sorsunk mélyeit,
Tudatban élve még: s már innen útban,
Két rejtély közt - mint nyílt villámnyi rés -
Mi kérdés még s min már ím átfutottam,
S kél bennem gyors, roppant felismerés
Arról, mi volt - s mint kellett volna tán, -
Gyors fényinél szemem mint visszanéz
Búsan bánva, görnyedve sok hibán,
Számolva pár jótetted s vétkeid,
S ha rajtad már nem, sok példád után
Okulni majd másokon még segít.

17

Óh mindenható perc, mikor lekattan
A zár, mely mindent befejez, mi volt,
És fekszel, az élettől eldobottan,
Mint - vándorlásod végetérve - holt,
Áttörhetetlen falba zárva ott lenn
Alattunk s még hová zümm sem hatolt, -
S utána megy minden a régi rendben
A mélységektől a csillagokig,
S mindig tovább s tovább a végtelenben,
Túl rajta, túl, ki már itt nem lakik -
S emlék-fuvalmon ha fel-fellebeg, mint
Orkánban hely, egy pillanatig -
S akármi is siklik, rohan, pereg s int,
A hullám- s hullámra görgő idő
Határtalanjában, hol színre vált színt

Kor s törtézés: a holnapi jövő
Rendjében már nem lesz! S én - ki habár kint
Vagyok mindenből, s meg-megrettenő
Kegyben érzem, hogy még így szólok itt
(S ki imént hallva, hogy ez lehet itten
S mondom: - ki hinné, nincsen az a hit):
- Közlöm, léten túl ím, egy hihetetlen
Perc rendkívüli látomásait!

18

Irtóztató mégis, hogy megy az élet
Nélküled is, s mi volt, van itt körül:
Van még: de mit kezded már el nem érhet -
S túl rajtad s mit sem bánva, hűtlenül
Él és marad minden, s ki földbe ásva
Költözik: csak az ember egyedül -
Hogy soha többé már, mi volt, ne lássa.
S helyébe más jön, s újra s újra más -
Óh végtelen sor örök tódulása,
Óh létünk, a Rendben egy villanás,
Ez minden - és nem dőbben fel az ember,
A nyomorult s a fenséges, csudás!
Óh sok csúf apja, mit szem látni sem mer,
Óh sok nagy apja! Ész, vedd össze: mi?
Óh méltó szót rá! Tárgy: nagy, mint a tenger!
Ember s ember: ördögi s isteni!
Óh vers, szakadj ki! Szó, ezt tární bírjad, -
Ember: átkozni méltó s zengeni.
Mert nevethet, vagy ki akarja, sírhat,
Vagy végletet összehangolni bírván
Csöndben kérddhet Teremtőt, sors-hatalmat:
Hogy annyi jónak lehetvén tanítvány,
A jó mért szélbe szórt mag még - s ami
Példaadó: az a gonosz, a hitvány?

19

Míg éltem én, nem éltem úgy e földön,
Mint kellene: ez a való, a zord,
S most jön a bánat s önvád, hogy gyötörjön!

Ha visszaforgathatnám mind, mi volt,
Be másképp tennék sok mindent; míg éltem,
Vak voltam, ki rossz utakon botolt.

Be jó lennék, volna csak mód cserélnem
A múlttal; jóvátenném sok hibám,
Nem ismernének rám, mint csoda-értben;

Nem ismernének rám már ezután.
S óh, ha tudnák, hogy mily bolond az ember,
Mily ész nélkül él, és gazul, bután, -

S mily nagy az élet, s nem tud élni, nem mer,
Hány lehetőség tettben, szóban itt -
Óh, ha kezdhethném újra, még ez egyszer,

Élni egy új életet, *emberit*,
Jót tenni kedveseknek s a világnak,
Jóra kész, bölcs, megértő és szelíd -

Boldogok, kik élnek s még élve látnak, -
Óh mindentudást nyerni s életet!
Ki látna már: holt, és ki élve lát: vak!

Óh tiszta látás, jóság, szeretet,
(Mondd, hogy van még) így késői szavában,
Ki módot így segíteni nyerhetett,

Vezeklőn, későn, így megbánt hibákban,
Példákkal inteni még a jövőt,
A tanulással sohse kész világban:

Hogy - min, míg élt, elbukott, megtörött -
Onnan intsen, mást visszatartva bátran
(Új, jobb felé), új szakadék előtt.

20

Óh szép csudák hazája, óh te Föld itt,
Hogy zengsz vissza itt még s már messziről,
S a végső láng szűnván, mi fájva könnyít,

Hogy elengedsz végleg, hű, meleg öl
S átadsz az ismeretlennek! Hogy visszaszöknék,
Mint gyermek esd anyja kezeiből

Kitépve. Óh, ne hagyd, tartsd karral őt még -
Félek attól, mi már elragad itt,
Ha fognál még, rögz! Óh, hogy kuporognék,

Mert nem tudom, mi jön, vad titkait!
Óh, ha módot nyernénk túl-látni innen
(S tán másként tenni is még valamit) -

Már villan a kép belső szemeinkben,
De mint a perc int, máris tova lesz -
Az idő dantei kapuja mit fenn

Hordoz, nem látható írással, ez:
Hogy ami volt, már visszahozhatatlan,
- Óh kegy, mely már enyém, rémületes! -

Mint én látom itt már, e pillanatban,
(Élő nem bírná) múltunk napjait:
S minden volt tetteink kitárva abban -

S ez volna büntetés csak, mely javít!
Visszahozhatlan bünt ért büntetés,
Mint jóvátehetetlent hordva itt -

S látván már, bölcseséged mily kevés,
S hogy bolondság, mit tettél itt, amott -
S mit kergettél, hiú volt az egész,

S akarnok láz-düh mily semmit nyomott,
S mit üztél, pénz, hír-szomj és földi kegy,
S léted mily vad, nyomorú állapot: -

S mi volna: látni, mint szürcsölni megy
Önundorát a bűn! Ez volna csak
A törvény: hol rosszban-társ úri kegy

Gaztettet még a felsőbb polcra rak
Nem egyszer! Óh látvány, örületes
Gaz játék! Óh nem emberek, vadak,

Hogy nézni látásom már húny, repes,
S hogy mit se látni vágyik már szemem:
Mert több, mint mit ember elbírhát, ez.

Kezdet kezdetétől csak végtelen
Szenny: s ha nem törtem volna rég be már
Száz iszonyba: meghalnék hirtelen

Másodszor is: mit látok, oly sivár.
S mint élni még e sok zsvánnyal itt,
Szinte öröm már, hogy időm lejár,

Kikkel itt lenni is lealjasít.
S bár szerettelek, száz-pompájú föld,
Sok-útú pályád, nagy-hős dolgaid

S bú, hogy ki most volt itt: már szárnyat ölt
S ennyi csudád, sok szépséged között
Búcsút mond, - de, hogy még szíve se tört,

Fáj; bár e magukból kivetközött
Vadakhöz - érzésre, tettekre - mint
Az úrhöz, csillagokhoz: több közöd.

Óh elmúlt alkalmak! Mód nyílt a jóra,
Ekkor meg akkor kellett volna azt,
Ezt - s nem tetted. Örök vád minden óra,

Hogy ki tehetne jót, itt elmulaszt,
Hogy kongasson a lelkiismeret majd,
Mely ama tűnt alkalomhoz tapaszt -

Óh könnyebben viselsz veled esett bajt,
Mint hogy rossz vagy, lelkedtől ér a vád,
Óh sürgető láz, mely így vallanod hajt,

És dús kegy magamon így nézni át,
Így ítélvén már jóvátehetetlent,
És siratván múltakban tett hibát.

Óh van, volt bennem is, mit semmi sem ment,
Ám valld azt is, nyílt légy, habár szerény,
S vallani már károdra mit se rettent,

Hogy, mint gyerek még: jó nem voltam én,
Jobbá csak a világtól gyúrve lettem,
Hol láttam, gúny a becsület, erény -

Víg cimboraságot jobban szerettem
Bizony a könyveknél: kivéve, hogy
A versnek mézét ízlelgetni kezdtem

Az első szomjjal, mi már sohse fogy
(Ám költő lenni eszembe se jött),
Mint az, ki titkos élv karjába rogy:

Versekbe gyúrtem éjt-nap az időt,
Hogy boldog láztól néha könnyem is folyt,
Óh boldogság! Hány évvel ezelőtt!

Mentem az utcán, szerte sok levél volt,
Hullott a többi mély-ősziesen,
Zenélt, mint szállt mind, az út csupa vér-folt,

S vágy jött megírni, mint még sohasem,
Ezt a zenét így, versben visszaadni,
Még ilyen szomjra nem emlékezem;

De mit kezdtem akkor, már sohse hagy: s mi
Pályám lett. S balga sok hűhóm után
Egész életemből mi marad: annyi

Tán minden. (És mi is a „maradandó”,
Mint mit párra „értők” szeszélye szán,
S meddig a divat máshol nem csapong: „jó”?)

Óh Szép, melynek ott csüggtem csillagán,
Hogy nézlek vissza, első szent kaland, szó,
Míg reszkető lángom még tart talán -

Emlékezni, álmodni, még idézni,
Míg ép még szóm hatalma s a tudat
Nem oszlik el. (Mivé? S az hol van és mi?)
Még itten! S már valami rést kutat,
S még reszketve tartom, mit csuda mért ki:
Holtom után még élő voltomat -
S meddig? (Valaki bennem fúlva kérdi.)

22

Dacos, kemény fiút árult a látszat,
De mélyen annál érzőbb voltam én,
E kettő alkotott, erő, mi mázt ad
S belsőmben félszeg voltam, és szerény;
De épp mert mélyen éltem, legvalómban
Páncélt vontam, mely megvédjen, körém,
Hogy ellenálljak ott s a pillanatban,
Ki vélt gyengeségemmel visszaél,
Megvédni fő javam: ott benn, magamban,
Sőt vadabbul, minél tisztább a cél,
Mert ellenség - éreztem -, mi körülvesz,
Anyag, ember: s jaj, ha erőd alél!
Még önnön belsőd is, nemcsak, mi környez,
Sőt legnagyobb ellenség önmagad,
Ha tehetetlenség-érzés erőt vesz,
S test-voltod az anyagban megragad
És gyöngé; hasztalan erős a szellem,
A világ rá példát mutat sokat -
S ellenkezőre is! Hogy győzve leng fenn
A lélek teste romjai közül,
Amely fogytig kiégve zárja, teljben
S magát *művé* átváltva, üdvözül:
Van ilyen is! Óh, hány példa előttem,
S bár volnék én is így! S míg szóm feszül,
Világok tádulását tárva csöndben
(Mint száz ellenállást áttörve vág),
Kibomlana művemül a közönyben
Látásaim nyomán egy új világ.

Óh kegyből nyújtott látomás: mint pillanatkép
 Két ujj között nyílt résen át adott,
 Hogy nézzelek, míg a perc tova nem lép?

Feszítem tág szemként a tudatot,
 Hogy felfogjak minél többet a sokból,
 Óh életem, villámként vágatott:

S ezredrészt sem látok a *volt* valóból
 (Mintha maga is változna, mi volt,
 Helyét jelzón, mi volt ott, úgyse volt jól,

De helyesbítve, szebb rend közbeszólt
 Visszahatón: A *tett* ám úgy maradjon,
 Mert bűn-terhet itt semmi fel nem old,

Míg nem fizet s míg abból nem marad nyom):
 S ha fájnak itt gonosz komédiák,
 Kit méltatlanság ér, vigaszt ez adjon,

Mert törvény ez, min függ ez a világ,
 S ez, ember, mi mindig vigaszul intsen,
 Törvényt nem dönt sem Isten, sem csudák,

S mert a törvény, a rend maga az isten,
 S ha mint ember emberhez szólok én itt,
 Az szól - mert embert ember ért csak itten -

És így a törvényt mondom, mint egyénit,
 Mint ki „mint túlról” látja, mi a szent rend,
 Számon szót itt a rendkívüliség nyit:

Mint *onnan* jöttén járt már költő itt lent
 Tárnivalót, menteni a világot,
 (Mellyel a leszállt Isten maga sem ment

Semmire) - s hogy már gát-nem-fogva látod:
 Hát vallj a sokról, dolgok kezdetéről,
 Miről most nagy kegy nyújtja adni számot,

S hogy tágul köröd: az emberiségről
 - Óh önhitt vágy, több, mint költő-erőnyi -
 Hogy old látásom kis dolgok körétől!

Belsőm (sok semmit lassan hagyva) nőni,
 Komolyodni kezd és árvul a lélek,
 Mint kit vonnak már élt világ idői,

És azok hívnák: S este, hogyha fénylett
 Választott csillagom, csöndben magamban
 Vágytam hozzá, kit elhagyott az élet,

S ültem könny közt, lágy, néma fájdalomban
 S attól is búsan, hogy nem vagyok otthon,
 De iskolában, zord városi honban,

És sírtam, a csillagra nézve titkon,
Rajta csüggvén, mintha ő óvna engem,
Árvát, akit magamban itthagyt -
S mintha anyám szeme örködné csendben
S engem nézne: néztem a csillagot.

24

Még egy-két szót, mielőtt más terek még
S idők jönnek, nagyobbbal terhesek,
Mint a gyerekkor - bár minden gyerekség
Fönnről nézve - csak zord, komoly, hideg,
Más játékkal teli, nagyképűekkel,
Vad vér-borússal, nem jók senkinek
S nem komolyabbak. Mint gyerek emel fel
Játék-várat, hogy rombolja majd,
S rútabb játékban, vérrel teli, sebbel, -
Kivéve, kit egy nagy valami hajt,
Az úrt nem bírva, hogy hasson, teremtsen,
Céllal ellátni az emberi fajt -
S cél nélkül a létnek értelme nincsen, -
Költőkön, bölcseken ráng a világ
Előre mindig: így terem az Isten
Mindig tovább és egyre még tovább,
Mert semmi meg nem állhat, meg nem állhat,
Csináljuk, élet, nagy komédiád.
Mint únt előtt könnyel vonva vállat,
Vitettem én is egykori napjaim,
Utáltam csendben méltatlan csudálat,
Átnéztem a napok divatjain
És nevettem, kit bámult a tömeg, -
De mit soroljam ifjú dolgaim;
Mi voltam, mint éltem: ki írja meg?
Lábam itt csak mint idegen barangolt -
S mi voltam én: ne lássák a szemek;
Mi másnak gúny: minek én éltem, az volt,
Kétfelé éltünk én s itt annyian,
Furcsán hangzott már, ha nekik szavam szólt -
S mintha nem is értenék meg szavam,
S hogy közjük-tartozóként csináljam,
Pózoltam is sokszor, én társtalan,

S így csúsztottam el életem a mában,
Mint ki suttyomban csen, visz valamit,
Mit zárt a zsák: *énem* nem hordta hátam.

De egy-két szót mondtam imént csak itt,
Mielőtt már a nagyra, többre térnék,
Mint láng-lob, mely nem áll, csak elvakít.

- Időzített sugár, de meddig élsz még,
Mikor hagysz itt fény nélkül, hangtalan,
Mielőtt elmondhattam, mi a cél, vég,

S mi szólhat itt még (s tán csak általam,
Mit nem mondhat bárki a sok közül),
Bár nem olvassa csalódástalan -

Kérdvén tán: ennyi csak? Ennek feszül
Neki - s istent, eget belekever:
(S min én sem rendülnék meg rendkívül)

Mondván: gyermekkor volt már, mennyiszer -
S nem, hogy egy (mint „már-szellem” valaki)
Regélje, mit tud már száz- s százezer!

S a háborúk! Mi már mindennapi,
Legyintsz tán erre is már, olvasó;
De mit szólhatnék, hogy az *valami*

Legyen neked már? Bármilyen csuda szó,
Mik nem lettek elcsépelet közhelyek
Az emberi gyakorlatban? Mi rossz, mi jó?

Jelentés-vesztett mind már: s amelyek
Már únt mumusa közt megy a világ -
Pusztulni? Már kezet nem tördelek!

Már jöjjön a gúny, könny, istennyilák,
Nekem mindegy, mint közönyös nekem,
Hogy szavamra milyen képet ki vág;

S mi szólt itt, már sokszor tűznyelveken,
Mint intelem, - nevessen, ki nevet,
Bár sírni kell rajta, nevetni nem;

Ki veszni-szánt, jóra nem hallgat az -
S ha bamba gúnyba fúl, semmibe-vett:
Mit mondtam itt: szükség. Kellett - s igaz.

25

Kuszálódik szavam és bonyolódik,
Mint gyors kéz int: s rá megmozdul a sor -
Ifjú napoktól mind a legutóbbig

Együtt a vén ma s friss valamikor,
Ahogy látom, s mint volt itt-ott, szeszéllyel -
Látlak még, Torda, mint a perc sodor,
S az élet ment, - s apám rá nem sok évvel,
S jegyzőség únt robotja jött s a többi,
Estig-nyútt írnok és tanulni éjjel -
S a háború majd, ölni, én, te, ő: mi,
Innen s túlról megvédve a hazát,
S kit nem bírtunk csonkká vagy sírba löni,
Mi jött rá: kór, inség és bénaság,
És baj utána, több, mint volt előbb még,
- Rossznak csak rosszabb, mely nyomába hág! -
Mint még mikor egymást parancsra ölték,
Nyomor, vad erkölcs jött és gyilkolás,
Mert mit sem old had (elrendelt veszettség),
S mélyen a rosszban csak mélyebbre ás,
S új harcra új jön csak, és vége nincsen,
De indok, érv van, más és újra más -
S ki port sok híg bolond szemébe hintsen,
S had-keltő államférfi van elég,
Húló hevet ki lángra lelkesítsen,
Uszító érv is egy szekérderék -
S a büntetés hol? S van ezért ki büntet?
Verje az Isten! Gaz, silány herék!
De előbb mást is: en-természetünket,
Mely öncélúan is gonoszkodik,
S ha furdal is tán: átkod sohse szűnhet, -
S így harcod tart, míg élsz, vég-napodig;
S szívünk főként egymástól ütve vérzik,
Kettős mozsárban így morzsolódik:
Mert a lét szenvedés, s olyan emészt, kit
Szeretsz legjobban - s legjobban gyötör,
Ki legjobban szeret: s így, amíg él itt,
Ember nem boldog (- ki a rosszra tör
Már születéstől): S mint fő-jót külön
Mit kérhetsz - s mi a legméltóbb gyönyör
S a legjobb e viharzó földkörön: -
Hogy adja azt sorsod, hogy jó lehess,
Mert jónak lenni legtisztább öröm,
És élni így egyedül érdemes,
S hogy levette az élet rongyait,
Vértől, rossztól ártatlanul mehess -
S ki így van, az boldog, mert boldogít.

Be zűrzavar, borzasztó ez az élet,
 Alig álmodhatsz több iszonyúságot,
 Mit maga a sors már fejünkre mérhet,

S száz gond, baj, kín, előre sohse látott,
 Méltatlanság, lét-harc, nyomor, betegség,
 Halál, mely elragad kedvest, barátot -

És rád, szeretteidre mi jöhet még,
 Veszély, mit maga a lét rejt magában
 S még rosszabbá ördögök sem tehetnék,

Mint mivé a háborúk a világban -
 S míg szavamban itt birkózom e Rémmel
 (Első s nem végső még, mellyel vitám van),

Mérhetlen múlt ezer rettenetével
 Nézek szembe: Mint néma, ha a ház ég,
 Csak int s mered csak őrzöngő szemével

S vad hadarásba, ködbe fúl a szándék -
 Kiáltanék bele a vad világba,
 Kiáltanék, ha volna szóm talán még,

S csak ajkam mozdul, szavam nincs, hiába,
 (S mert, mi mult: *van* nekem, bár köd és fagy)
 Üvöltenék: eszmélj, Föld, balga, kába!

Mert viszálytól zeng még e föld, kis és nagy
 Háborúktól, s mi sem változott, és míg
 Borzaszt, mit látsz, s hogy nézni bírod és vagy:

Gyermek szülőt, népek egymást emésztik, -
 És hol bennünk - kérded -, mi soha nem fér?
 Óh meddő harc a harc ellen, vak és híg -

Egy-föld lakója, társ-utasa, testvér,
 Mi úgy elválaszt, e gonosz, botor - mi?
 Még együtt: s míg pillantsz, a végtelen tér

Áll már közénk (nézvén: tán csak vonalnyi) -
 Mert aki él, egyképp végzi a földön,
 Ma ölnéd, s majd sírból vágyasz kikaparni;

Mi van, azt hisszük: marad - de mi jön: jön, -
 Tűrjük el hát egymást kis szeretetben,
 Míg együtt fog még itt e kurta börtön,

S ha ellenség kell, ott az, en-szivedben -
 Az ősi rossz: s ki ellen hogyha küzdesz,
 A nagy jóval vagy társ a küzdelemben -

S a rosszon győzve *benned*: egyet elvesz
 A sokból, kikből áll itt annyi zsarnok,
 S a jobbak hadja eggyel újra több lesz,

S míg dúlnak itt még rút csudák s a barmok,
Magad győzvéen állj a jók seregében,
(S ha magad) - a rossz ellen: bár cudar sok,
S tán sohse fogy ki az emberi népben;
Maradj, ki vagy, bármit tárnak a sorsok -
S mit ér a lét s mi - önnön gúnyja-képpen?

27

Nem durva múltak vér-komédiáit
Tárni vágytam, - s nem is rendkívüli
Az mind s bőven láthat, ki ilyet áhít
Korunkban, ki a vért nem kerüli;
S gyermekkort újra írni sem akartam,
Ifjúságot, s mind, mi ekörüli;
Bár nem fontosra sok szót pazaroltam
(Főúthoz mellékút hord, sok hamis),
Hadd menjek már nyílt országuti sorban,
Száz mellett mondjam a legjobbat is,
Mert vad-szabadon, mint szédülve, írtam,
Mint gát-tört folyam ál-utakra visz -
Tárgyam: a minden volt, csak tárni bírjam,
A föld, az ég, ma, múlt s határtalan,
Legszabadabb versem ez, míg szavam van;
Így mentem itt száz tárgy közt tárgytalan,
Mert kötöttség: a legnagyobb szabadság,
Hol nem kell utat törjek már magam, -
Megvan a tárgy, út, bölcs szabályok adják -
És legnehezebb a legszabadabb,
Leghatároltabb a határtalanság,
S kire sok út nyit: legúttalanabb,
S mivel vad álom egybefogni mindent,
Száz közt menjek már, *egybe* zárva rab -
Menjek egy úton, melyen annyi itt ment,
Mint nem mondom, mit mondok, egyedül,
Mielőtt még mindent elhagyok itt lent:
De szavam bűnt és vért már elkerül,
Dicstelen, hit-csüggesztő tetteket,
Hisz nem múlt minden itt nemtelenül!
A roppant, pompás menetek megett
A történelmen át, a hódítók
Rendjén, van egy *más* diadalmenet -

A bölcsek, az „igaziak”, a jók
 Menete, kiket nem hord dísz-szekér
 S nem kísérik kürtölők, tapsolók
 S útjukat rablánc sem kíséri, vér,
 Csak csöndes könyvek, nem gőgös igék,
 Ám halk, mély hódításuk eddig ér -
 (Mint boldog percünk itt idézi még,)

Míg elmúlt száz dicsőség, hatalom,
 Mely mint sivár lidérc-tűz, percig ég -

S hány bölcs, tudós, s még könyv sem őrzi, nyom,
 S hány feltaláló s áldott lelemény
 S nagy tett: siker nem érte, jutalom -

S hogy fölényben a jó, már érzem én,
 Csak munka kell még, hittől mozgatott,
 S ha nem tudnám, hogy lesz jobb s van remény,

Nem szánnék rá még egy pillanatot,
 Hogy elmondjam, míg még szólnom lehet
 S mi nagy s bús példákból úgyis tudott:

A történelmen át két nagy menet
 Vonul: egyik a mélyben irt még törzseket,
 Másik - már a csillagokig futott.

28

Tán illetékes vagy ítélni, mondd csak?
 Nem ítélek: nagyobbé az ítélet,
 Én tárnám csak, mi volt s van, mutatónak,

S mérje, ki látja, mit magára mérhet:
 Eszmélni - vagy megy új tébolyok útján,
 Mondván, hogy „ősi módján” ez az élet.

De törvényt hoztunk, eszmélésre jutván,
 „Istentől nyerve” - mondván -, ami szükség,
 Hogy éljünk - (másként nem élhetve itt tán):

De balga, ki így vélt rendben derűs még;
 Törvény sújt, fékez, a nagy Rendnek örvén,
 Ám ki jót vár, annak gúny s keserűség -

Mert (törvény-képben) öl maga a törvény:
 Mint egymást nem látott, hírből sem ismert
 Népeket - okot csalva eszközölvén -

Egymást gyilkolni hajt miriád embert
 Ármánya hitvány politikusoknak,
 Kikhez a törvény hozzányúlni sem mert -

S kik hadjával az így gyarapodóknak,
(Szövetségben a vér vad iparáért)
Vérző népeik fölött összefognak,
Egyetértésben az egy közös elvben: -
Mintha szükség volna, mit sors reánk mért,
S nagy törvény mindez, elkerülhetetlen,
S nemcsak gaz üzlet! - Óh te, ki útálsz vért
S gyilkot, hozz végzést a háború ellen
Végre, ember, ha aggódsz a világért!

29

„Még nem mondtam semmit” - feddem magam. S mi
Végül is, mit kellene mondanom?
S csak húzom, bár időm a szókra íznyi -
Ifjúkor, első vers, irodalom,
Mind-mind átvillant, s álom és való mind,
S mit idézni sincsen mód, alkalom
Annak, ki még szólna, de színre *holt* s *kint*
Innen, s úgy van, mint ki túl mindenben:
Ám nem tompán hord - itt számára *volt* - *kínt*,
Szánván mindent s mint még nem idegen,
És érzőn hordva mélyén, a tudatban,
Mit tudni kell, „hogya a lét jobb legyen”:
Mint mondtam én is. S hogy látom titokban:
Nem jó minden, miről - véljük - segít
(S már *túli* látás, mit beszúrva mondtam,
S pont, miről csak a nagy lét dönthet itt
S nem most „menetben” s majd a *végén* eldől,
S hogy *vég* nincs? Addig hát tartson a hit):
„Végtelen menny”-ből s e „csak-átmenet”-ből
Meríts vigaszt - idő old annyi bajt -,
Mert bár „reng a világ”, nem dől fel ettől,
S kit egy szent hit vagy bolondsága hajt,
Jöjjön akárhány „világrengető” -
Mint jött eddig, „látva és győzve”, majd
Elnyelte mind, vagy falja az idő,
E nagy hombár: - Mert meddig ér szemem,
Mely előtt már nincs sok elrejtető,
Át a nyüzsgő léten, száz végtelen
Rajzáson s felbuzduláson, a vég
Roggyanásig, vércseppig, félelem

S harc üvöltésén túl: a még s a még
 Új harcot látom, bukást, diadalt,
 - Iszonyú, iszonyú emberiség! -
 S kiáltások között, kürt-átrivallt
 Éljenekkel együtt, a nyomorult
 Ember-jaj hallik, jaj, vad kínba halt -
 S amik között büszkén a hős vonult,
 - Mint a história megírja majd -
 S ezektől zeng, „mit tudni kell”, a múlt,
 Népekkel, miket száz hajtója hajt,
 Győzők diadalmeneteivel -
 Míg nézem itt, mint zűrös hangyarajt,
 A végtelen menet mint menetel
 A történelmen át száz jelszót ontva,
 Mint zászlók közt vonul és énekel,
 E sivár ismétlés, e handabanda -
 S mi a cél - kérded - és ki érti meg?
 Nagy álom, vagy kalandorok kalandja?
 S mint örült képzelődés, lázbeteg,
 Mintha a lét vetülne itt, a Minden,
 (De ott még rend, szabály tündöklenek:
 S egy felsőbb értelem van mégis ebben,
 Másként nem létezhetne a világ) -
 S csak itt őrzöng minden, e földi rendben?
 Hol kény tombol és összevisszaság,
 Mintha a nagy Vég volna - vagy a Kezdet -
 S kezdettől volna ilyen a világ.
 És kegyből, mit szemem már látni reszket,
 Azt nem láthatom innen, ami jön még,
 De egy végtelent nézvén, mely lepergett,
 Ember s vadállat közt nincs sok különbség:
 De máshonnan - még emberré javulhat,
 S *más végtelent* nézvén, szűnik a szörny kép,
 Ha már kinövi az iszonyú múltat:
 S ehhez segítni szól mind e beszéd itt
 Sok társsal szólván - óh ritkán tanultat! -
 Szóval, könyvvel, miknek nagysága szédít,
 Szólván a múltból hozzánk s a jövőbe,
 Nagyobb szavakban, mint itt e beszéd nyit;
 S velem együtt - ki jóra szánva, többre -
 Van itt más is, (ki itt még e jelenben,
 Életet tett rá, hogy lépjünk előbbre) -

S mit tett, írt: tova lelkével se rebben,
S ki abból él csak, mit kimond a szóban,
S addig van, míg szól: mint én a jelenben -
(S vedd bármiként, de higgy, mint a valóban,
S ha túlzó itt-ott, ne szűnjünk hitünkben)
De hidd el azt: ha megszűnök a szóban,
Amely magammal egy itt: lenni szüntem.

30

Egy topp - s megáll percig és visszatorlad,
Mint pillértől hullám, mely még előbb
Körülgyűrűzik és már tovafolyhat
A nagy folyamban: s egy sír, semmi több
Marad, csak annyi már, mint amikor még
Nem nyert létet, mely árnyéknál tűnőbb -
S még van, míg friss az emlék és komor vég,
S kedves szíve őrzi még, ideig,
Míg arra is rá nem kerül a sor még
S csontjával emlékét is kivetik:
Ha nem őrzik, miket tán írt, a könyvek -
Dohhal dühíteni ifjak éveit.
Végleg menned: bús, így nem halni szörnyebb;
Ez gyász - az gúny. S lelked válasza hol lel?
Halk vérzés benned ez, s az felgyötört seb,
Hogy nyugton halj: hit, és hogy élj, gyomor kell,
Mert nehéz megemészteni az embert,
Kibírni köztük, lelked fuldokol, nyel,
S kit több emberséggel istene megvert,
Úgy szenved itt, mint egy való pokolban,
Sőt annyi kínzást ördög maga sem lelt,
Mint mivel egymást gyötri: s hol nagy, abban,
- Jaj, abban is! - hogy mint lel soha nem volt
Eszközt, ölni. S mi nagy: hatásosabban
Hogy fordíthatja rémmé, nemtelen, zord
Társsá a dúlásban: S míg könyvre könyvet
Halmoz, sok még oly durva szellemet hord,
Hogy jobb embertársa már sírva szörnyed -
S mint fát s almát példáz gyermek s a felnőtt,
Sok ifjú csak üres silányra könnyed:
Mint bűzös kráterként fúj ronda felhőt
Anyá s kislánya, s rádió-zsivajjal
Vonulva füstöl, így mutatva delnőt -

S egy táncdalért, azt rángni - mondja - „meghal”,
 Vagy szörmók ifján csüngve kukorékol
 A láztól, s az áll ott, hős, büszke hajjal,
 S a legfőbb gond: mint szórakozni és hol, -
 Mert könyv és tan elég az iskolában
 Oly töltig, hogy számára „tisztá téboly”;
 „Méz az ifjúság”, de nem így korában;
 Iskola-múlt (csak újra-élve) börtön -
 Búsabb napokat még én sohse láttam,
 Búsabb napokat nem éltem a földön,
 - Agy-gyötrőn, félve, mord tanfegyelemben -
 Hát értsd, ha ífjad lesi, hol kitörjön,
 S szent legyen, mint felnőtt? Mi illet engem,
 Jobb én se voltam: S ha mégis kivétel -
 Hogy egy *több* vágya mindig élt szivemben,
 És szántam a barom-embert, kit étel
 És korty fűt s „könnyen élni”, kényelem közt,
 Miért - s ha aljasságig - küzd a léttel,
 S pénz, becsvágy útján nem néz semmi eszközt:
 Ebben más voltam, nem haszonlesin rossz,
 Mi késztet, hogy emberséged levetkőzd -
 De méltó sem voltam jobb álmaimhoz,
 Miket magamról szőttem. Sok botor, vad
 Indulat elvitt, perc, szeszély amit hoz:
 (S önvád még szép, hasonlóktól ha óvhat,
 S mászt vádoló szavad hitelre hol lel,
 Ha önmagadra nem érted a rosszat!) -
 Nyugodtan halni - hit, élni - gyomor kell;
 Rosszat tettem sokszor, bár jót akartam;
 Bírjam ki, mint bűntárs, az emberekkel,
 Ha - mi nem könnyebb - magammal kibírtam.

31

Belevesznél zűrbe, földi viszályba,
 Mikor már vár a tárult végtelenség?
 Miként a szárny, ha repülésre tárva,
 Kész, hogy szántson tér végtelenje, fenség!
 Bár itt dolgom nincs, s mi van, nem enyém már,
 Tán kár azért is, mivel törődöm még -
 S hogy mit ér a legszebb szó, tudom én már,
 S mi tarthat itt, félig a végtelenben?
 De fáj sok, elmém még a Föld körül jár,

Híg látásom a földi küzdelemben -
Mert mivel győz a zsarnok és kalandor,
A szolgaság szelleme bűszít engem!

Hogy boldogulna az erőszak akkor,
Ha a népből - rémben tartani, nyomni -
Kit haszon fűt, nyomor, kaland s a vad kor,

- A nép ellen - vasban nem állna annyi?
Azért hiába harc, nagy hősi szándék,
Ha (rabság védni) oly sok kész rohanni -

S a földön annyi állam (lesz-e másképp?)
„Sérelmében”, mit „nem tűrhet a nemzet”
S becsület (s érdek, mely fő-gond gyanánt tép)

Háborút kezd - s „más a hibás”: de „szent” tett
(Hátul a zsebelőkkel s uszítókkal)
S ily gyilkolást „isteni” rend se büntet,

Sőt áldást oszt rá a menny, a papokkal,
Mindkét részt, a dicső fegyvert megáldva
„Isten nevében” öl, dúl minden oldal! -

Tág szemmel nézlek föld komédiája,
Mint ős-ős léttől a vér és jaj ömlik -
S ha az atom jön még? S szók mind hiába!

Jaj szavamnak, mily kínna felgyötört, híg!
Segíteni nem tudsz; viseld, mint a sorsod,
Zúgj bár az égből a nyomorú földig!

Óh vad bolond, föld-láncból már eloldott,
Magad rágya, hogy mint lehetne még, s mit
Tehetsz: s idők kínját emészte hordod,

Ki szűk nyíláson néz már s látni nem mer,
S mint ezt látni, inkább ne látna semmit -
S bámulok csöndben, hogy még van az ember.

32

Nagyobbra, többre szánt új, nagy kegyelmet
Tán nem nyertem, csak csudálkozni, mégsem,
Hogy zengjem újra, föld, bővöd, szerelmed,

Vagy atom-gond nyűgjén csüggve, a rémben,
Hogy mint fordul a kénytelen egyezés,
S hogy sorsunk jobb mi jön, s talán a vég nem.

De intéssel - múltakból - régi leckék
Is jöjjenek: példakul eljövőknek
Keljen a múlt, s nekem önvádnak is még,

Ahogy volt éveink felbűvölődnek,
Mint számvetés, s még így idézve itten,
Dolgait már jóvá nem tehetőknek -
S késő bánat ítéljen még felettem,
És vezekeljek, ki a véghatáron
Önnön-magamnak is már csuda lettem:
Hogy ne mondjam sokszor, még meg nem állom,
Mert kin baj ül s fülébe szörnyű lázban
A végítélet zeng: csak szelíd álom
Ahhoz, mi így fog, döbrentő csudákban:
De képzeld, olvasó (- kész gúnyra is tán,
S badarság, mondod, egy mai világban,
Hatás-szomj, egy költő fogása tisztán)
- Mikor itt van, megéltem, noha holtan,
Mert bolondok közt nem lennék a listán -
Vagy hogy a nyílt szót nem bánják a holtban;
(Nem csel, mely így holtként beszéltet engem:
Egy új világ, hová most elhatoltam,
Mert senki sem gátol szabad rímemben):
Óh képzeld, olvasó, ki tán megértesz,
Magad egyszerre itt az én helyemben!
Ki áll, s maga is mit sem értve kérdez,
Mint kin nagy bűv, átkos-áldott varázs ül
És ámulni, okul, talán elég ez,
Mit mondtam, és a rágalom s a vád hűl, -
De higgye hát, hogy szóm bolond, csalárd sok
Hitvány fejekre így csak új parázs gyűl;
S szálljon szóm, ha pusztába is kiáltok,
Hogy sír tátong, halott szól - új csodákban,
S reszkessen a hitlen, hazug s az álnok:
Még igazság - míg világ a világ - van!
Példákból, mit idők, sorsok mutatnak
S mit zord, szigorú szem talál magában -
Tükre légy a világnak és magadnak;
Rémekkel teli múltton áttekintsen,
Vissza, végig: mert az idők szaladnak!
Sok - míg a nagy nap jön - számolni nincsen.

33

Mely mindenholnan rám ásít, e Minden,
Gyönyörűségek és rettenetek
Között szemem bármerre is tekintsen -

Szemem, mely már csak érzés és ideg,
Hogy szűnő bennem lassan, ami földi,
S csak mint tudás, kép nyilatkozva meg,
Bár itt csügg még egy szálon, míg kitölti
A rászabott időt s végzi, mi kell,
S látván, mit más nem láthat, rímbe ölti:
Honnan is tudnám kezdeni s mivel?
Ím, egy pont itt - s túl a határtalanság;
Itt a jövő, a végtelen ölel,
Amott a múlt: s mint körző, a világ tág
Óriási lapjába belemártott
Ívben, mik a jelent s jövőt befognák,
Átfogni egyben az egész világot!
S ebben az ifjúság mi? Pillanat,
Van s nincs; meg se moccansz, pillád se rántod -
S pillanat pillanatra, mint vonat,
Nem-láthatón gyors: egy villanatig
Tartott - s már a végállomás fogad.
Alig indulsz, már érkezel: de, míg
Útban vagy, száz gonoszság, bántalom
Közt békén vidd, mint bírod, dolgaidd;
S legjobb egy tartott távolság, tudom;
A rézsút nézésű gonosz pimasz
Jussát megkapja úgyis az uton, -
Gonoszt vissza ne adj, intelmem az;
A mezsgyén túl (elhagyva e röögöt)
Magadnak voltál hitvány vagy igaz,
S angyalt viszel át, avagy ördögöt:
Te vagy az mind. Míg világ a világ,
Mit tettél, írtál, batyúdhhoz kötött,
Már látom én. Örökök a hibák,
S míg nem fizetsz meg duplán mindenért,
Nincs nyugalom, lelked vad férgé rág,
S földi bíró ha lenn még el nem ért,
Mit hordsz magadban, zeng mint óra bent,
Felhúzza bűnöd, mely eddig kísért.
Ki únnád, mit mondok, mint „képtelent”,
Megértelek. De nézd, hogy szabadon
Itt állok, mint kit nem köt semmi rend,
Úgy fogom mondandóm, mint van s tudom,
És végtelen - s mi van: mind összefügg,
De nyitni vágnám mind itt, féluton;

Mint küldöncök, kik vég-lélegzetük
Fogytáig mondják, mit mondani kell,
Lihegve, mint tudják, üzenetük -
Ez gondjuk, nem törődve semmivel.

34

Összébb-húzom belső szemem, hogy újra
Továbbmegyek, s nem is tudom, mi ez?
Összegezés, késő-ideje-múlva,
Vagy készülődés új valamihez,
Visszafelé-futás: s így s úgy, mi ott vár,
Az ismeretlen. Most vajjon mi lesz?
De jó megélni még, mi volt, tudott már,
S mint az oszlopfákat, símogatom
Emlékeim, miket járt utam ott tár,
Kissé meghatva tán, mint vég-napon;
Mint késő villám hull vihar után még,
Hadd mondok még, mi sajgott az uton. -
Bár ritka, hol virág nincs, nyári tájék,
És égbolt, mely ború csak, iszonyat,
Sok szép is volt, s e szív, hogy hagyja, fáj, ég, -
S mit hajtom itt késői szomjamat,
Mikor végül is múltó semmi minden,
És gyors, ha vesz a sors, s lassú, ha ad;
Vedd nyugton hát, ha int öröme csendben,
Ne várj semmit, így nem-várt rossz se tárul,
S hogy hűtlenek hozzánk a dolgok itten,
S hogy végül is minden elhagy, elárul,
Maradsz avval, ki vagy. Zárj egy világot
Magadba hát, magadnak egy világul.
S maradtam én, a sors bármerre rántott,
Magam tágítva csak mindig belül,
S lelkem - rugalmán - hozzám hűen állt ott,
Magam magamként álltam egyedül;
Gyámolra itt bent sohase szorultam,
Magamnak hű támaszul, mindenül -
S hogy sohse várd ezt mástól, megtanultam,
Nincsen támasz, ha nincs az benned ott,
- Haszon annak, erő, ki hallja múltam -
S bár lelkem küzdött, vergődött, bukott,
(Sorsom is pártolt békében s a vészben) -
De egy nagy vágya vitt, uralkodott:

S mi óvott még, milyen néven idézzem,
Csudákon át mint fogva, hordva vitt?
Hogy nem pusztultam, abban kicsi részem,
De nagy kezet érzek itt, valakit,
S ki balga voltam bár, egy célra hordott
- Vallom, hogy sok mindent elmondjak itt -
S tovább is még, mint folytatom a harcot,
Bár mondhatom: nem rajtam múlt az ok,
Hogy még vagyok s a sors itt szólni tartott,
(Ki tán sok minden nyílt szája vagyok,
Nem másra szánni e kis közt, amim van,
Mint ki gyors vész közt nyúlt mesét gagyog) -
Óh, még ott járni, kusza útjaimban,
Emlékezőn mindent úgy szőve még,
Sok-sok álomban s az irodalomban,
Mit üztem majd - s itt bármint vallanék,
Pályarajz kellene (s időm kimért),
S tán nem úgy tenném, mint rég kezdve, rég -
De mi múlt rajtam, mi ért, mi nem ért?
Egy rendkívüli sors vitt, zűrzavar,
S én egy nagy többért küzdtem, mindenért, -
Hát jöjj minden után is, jöjj, vihar,
Több teljesség: de bármit szólj, hamis,
Minden semmi, s minden üresbe hal,
S mit kezdtem, ha világos volna is
- S bár egyszerű, mint kezdetkor, szavam -,
Oly bonyolult, mint a lét dolga is,
Határtalanba szórt határtalan;
Így minden sehol - és minden együtt,
S nem egy a tárgy, ha minden tárgy szavam,
Múltban s jövőben, itt és egyebütt,
Ebben s abban tánni, mi volt s mi van -
Hogy nem mondtam annyit, még szíven üt.

35

Milyen kavargás! Lám, elkezdtem és nem
Folytatok valamit, - nincs már szavam?
Egy világ vált ketté s én itt, középen,
Elöl-hátul csak a határtalan;
Mit fogjak meg előbb s utóbb, s miként is,
Miknek nyílniok kell itt, általam -

S el ne vesszen a perc gyors menetén kis
 Rész sem, mi fog dús-irgalmatlanul,
 Mielőtt a Nagy Titok benyel és visz;
 S tán esdjem - mint kit válás kínja dúl -
 Még vissza legalább egy kurta percem
 És sírjak, hogy már lelkem szabadul?
 Ám próbáld csak, hogy gyors kés éle messen
 Élő húsodba: s állj csak ott sután, -
 S ez semmi! De, mint még alig lélegzem,
 Szólnod kelljen (mint nekem azután):
 Ne bámulj, ha így kifordulva szörnyen,
 Szót nem lelőn, csak nyögök e csudán
 S hogy kiút nincs, támaszom senkitől sem -
 De e szó vár: összefogom magam,
 S mi legközelebb még, szóljon belőlem: -
 Első vers! Még ízlellek boldogan,
 Felfedezés, mely nekem a világ volt.
 (S mivé lettem - kérdem -, mikor, hogyan?)
 Óh friss kedv, mely bennem pezsegve táncolt,
 Hó-íz-szag, mint tavaszos új szelen,
 Most-nyílt hűvös lány lebbenése láng volt,
 Zölden csikart csók, első szerelem,
 Rendkívüli, új a világban, épp most
 Felöltött lét, kín, lágy-gyötréstelen:
 Fantázia, még varázsold elém, hozd,
 Zagyva báj, ál-gond, még játssz velem itt,
 Vidd útján az új száz-gond-akadékoszt,
 Idézz harcot, valót vagy szellemit,
 Mégegyszer későn újraélve múltam,
 Régi magam, mely játszva, küzdve vitt
 Óh régi iskolás! Hogy is tanultam?
 Csak mi képzeletem fűtötte, azt,
 Számokra még butábbnál is butultan
 S némán türtem, mint sorsot, a panaszt,
 Hogy ez vagyok s az: más tudása mellett, -
 Így voltomban nyertem nyugvást, vigaszt;
 Különben játék volt, mit űzni kellett,
 Számomra minden, az egész világ,
 Úgy nézvén, mint komolyan sohse vettet,
 Mint valami bolond komédiát,
 S egész életemet is úgy csináltam
 Később is, mint a csak verses diák.

Az érdekelt csak, mit szépnek találtam,
S úgy fogtam fel létem, mint valamit,
Mit abbahagynék bármikor, ha láttam,
Hogy magam ellen kell folytatni, hit
S érzés, hajlam nélkül - (s mi mind különben
Csak egy kaland a nagy kalandban itt) -
S hol jót találtam: egyedül a könyvben,
Más könyvben, mint mit száz tanként magolt
S mit erőltettek rám, lerázva csöndben.
Homér, Shakespeare fűtött, nem szürke, zord
Tan. Hálám nektek s drága többiek,
Ki boldog csak bennetek élve volt -
Lévén létem sivár kívül, rideg;
S hányszor előbb volt, mint az élet is,
Amit nekem adott élményetek!
Óh ifjúkor! Óh, hogy frissít a kis
Emlékezés; a legendák, mesék
Nem oly távol, képük sem oly hamis -
Óh így szépül meg minden semmiség,
Mint könnycseppen keresztül szürke pont
Szivárvány-öv között száz színben ég.
De nyugodj már, későn-ifjú bolond,
Nincs sok idő írni vagy meghatódni:
Légy férfias. Tán nehéz válni, mondd?
Hogy egy vad végtelenben semmi-pontnyi
Idő köt még, min még túl nem vagyok,
S hogy e semmi életem: beleszokni
Nehéz, a dolgok bármilyen nagyok.
S e kis léthez arányítva a Minden -
Ez *Én* csak, mit érzek s felfoghatok.
De emlék lesz az is. Lélegzetemben
Végső erő - mielőtt itthagynék
Mindent: - amíg lehet, ne hagyj el engem!

36

Megállsz a nagy kalandban, útjaidban,
Megáll mindenki, ki vándorol itt,
Vagy másfelé megy aztán, aki itt van,
Mint intézik a vándor útjait;
És vándoroltam én is itt a földön,
S pár nyom jelzi, utam mint s merre vitt:

S tanulság lesz tán, mint pályám betöltöm,
 Pár futó sorban jelezvén, mi volt;
 Ifjúságom, bimbósan fagyba-törtöm, -
 Nem is ért tán többet, pár kusza sort,
 Nem is ért többet tán a teljes élet,
 Bár erőm abból, mint telt, kizsarolt,
 Mindent megélvén, mit ember megérhet,
 Hogy legyen példa, okulás, tanulság,
 Mert bajban, gondban ritkán ért kimélet -
 S hányan növelték még, mennyire tudták;
 Én a kint felhasználni igyekeztem,
 Mint hol gyöngyöt izzad a nyomorúság, -
 Másnak gyönyört szülvén, száz buta sebben,
 Mert mélyíti a szenvedés a költőt,
 S mint szenved, úgy tud énekelni szebben.
 Életem így ment, sorsom erre küldött,
 Érzékenységem nőtt, seb sebre mélyült,
 S így töltöttem be pályám, mely betöltött,
 Szánván - mely önmagán már, mint a rém, ült -
 Az embert, a szörnyűt, az érthetlent,
 Ördög- s fény-arccal mint száz bűnbe szédült,
 És mennél szédítőbb nagy röpte ott fent,
 Annál mélyebben elmerül a sárban:
 S mint sok csudája hoz még ismeretlent -
 A mennyben él itt, napnál szebb sugárban -
 Vagy nem bírván jót lényünk, ez a véges,
 Mennyből poklot szül, s mást űz, mint mi már van, -
 A nyugtalan, - s mi rossz, abban reményt les,
 Mintha harcoló két vad Én, mi fűtné;
 Óh, s ha mind jobbhöz lökné mind, mit érez,
 Váltva így válna többé, ésszerűbbé
 Az ember-ész: s a kétféle menetben
 Találkoznának, szét nem válva többé!
 Ezért lett, mint bomló napokban, ebben
 Ennyi jóslás, zűr; száj szól félhalottan -
 S találkozik minden a végletekben:
 S köztük a költő: mint dúltan, zavartan
 (Most, hogy zendül ég-föld s tűnődve döbben.
 Ki kétkedő is gyötörve, csikartan,
 Láanggal izzó vasnál kényszerítőbben
 Tör ki száján a szó): az ember útját
 Néző gond közt az utolsó időkben.

Hogy ég s föld mind egybekavarva, látszat
 S való? Mi volt célom: az Egy,
 S onnan kilengve fogtam egybe százat,
 S így mentem egy felé, százzal elegy,
 Lelkem mélyén eggyé érezve mindent,
 Hol emlék, ifjúság, múlt egyre megy -
 S így egybefogva zűrzavar se rettent,
 Tudván: mély-egyben minden valahol,
 Kicsiny körben játszván száz véghetetlent,
 Összhangban itt így elmém nem botol,
 Sok közt lelvén egy szálat, min kezem ment -
 S most jöjj tárgy, mely mindenén áthatol,
 Egy ember-cél: de nem most leltem itt meg,
 Ám most nyílik, most csak, hatalmasan,
 Új derűje sokszor dúlt régi hitnek,
 Hogy ne hagyjuk, még annyi-annyi van,
 Lázában új-magamtól meglepettnek,
 Magamfélék még vannak itt sokan -
 S hogy ne hagyjuk fél útján a világot,
 Ezért szólok, végsőkig szólva: hidd,
 Hogy jobb jön, mint nem is képzelte álmod,
 Ne hagyj hát semmit elmondatlan itt,
 Ki mindent megtesz, mit tehetne: áldott
 S így áldottak legkisebb rímeid,
 Legkisebb szód így lesz tettekre-váltott, -
 Növeld, szóm, még jó társak rendjeit!

A hegy mögött megy le a nap amott már;
 Isten veled, Nap! Egy pillanatig
 Hadd nézzelek, mielőtt elhajolnál
 S eltűnsz egy új-remény-telt holnapig,
 És már nem látalak többé. Fénye hamvad
 Napomnak is, tűz benne nem lakik -
 S már érinti a *másik* birodalmat
 S elkúszik benne lassan a homály
 S birtokba vesz, már mindenhova elhat
 A halál az. Tudom, ez a halál,
 S csodálatos csendet, nyugalmat érzek,
 Nyugalmat érzek, nem fáj semmi már.

Ez itt hát minden? Útja az egésznek,
Mitől létünk gyötrődés, rémület
S az átmenet hol? Állok, mint a részeg.

Milyen kaland s csuda, mily önfeledt!
Hát most mennék el innen íme végképp?
S csak állok itt, mint önmagam felett -

Én - én vagyok még, én: vagy pusztá rémkép?
Az éjszakám rámtört ím hirtelen -
S bennem egy olthatlan valami ég még!

Most hát menjek - s tovább? Mi van velem?
Mi történik? Óh a nagy égre, nézd!
Vártam, mi jön most: a nagy semmisem, -

S mit hozott a halál? Új ébredést!
S a folytatást. - Hát van? S mi? Hogy lehet?
S mit nyertem? Mint jutalmat, büntetést?

Óh, mi? Öröm nekem, vagy rettenet?
Új küzdelem? Hát mindent vinni még?
Óh „végső” szók, nagyhangú átmenet!

Nevetség mind, zengő nagyképűség?
S búcsúm mindentől? Ál-, majdnem galád
Öngyászom. Ki így volt: élhet-e még?

Ki, már mint holt, feladta önmagát,
(Tiszta látásban, ám nem, sohasem)
És mint ki csak únt rosszban vált tanyát -

De sohsem tudott itt alkudni, nem,
Így köszöntvén jószívvel a halált,
Hogy az élet nem sikerült nekem,

Szót hagyva hátra, mit tán jóra vált
Valaki, - és most ismételni még,
Mint rossz tanuló, mit rosszul csinált?

Vélvén, sok mindent jóvátesz a vég;
S mit nem tehettem s szómban itt hagyok,
Hitelesítse jobb emberiség,

Mi nem sikerült, nem. S most itt vagyok.
Halálom pecsétjével ütve még,
Hogy leghűbben mondtam, mit mondhatok -

Mint ki legvégső látásból beszél
S bölcsességből, végszóként, most pedig -
„Ne haljon, ki a jónak, nagynak él,

Míg ő nem érzi: már nincs dolga itt!” -
Szólt egy hang bent, vagy szél hozta, a szél,
Vagy más tán. Mint villám ha jelenik.